

Наукове періодичне видання

**КИЇВСЬКИЙ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ВІСНИК**

Науковий журнал

12(12) 2017

Київ
2017

ISSN 2307-8060

Наукове періодичне видання
Київський науково-педагогічний вісник
Науковий журнал

#12(12)2017

Редактор, коректор - Багреєв І. С.
Верстка-дизайн - Калабухова С. Ю.

Відповідальність за підбір, точність наведених на сторінках журналу фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації, несуть автори опублікованих матеріалів. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та видавця. Будь-яке використання - з обов'язковим посиланням на журнал.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 19870-9670Р від 19.04.2013 р.
Засновник журналу: «Київська наукова організація педагогіки та психології»

Видавник: «Київська наукова організація педагогіки та психології»
04108, м. Київ, а/с 62
www.knopp.org.ua
E-mail: office@knopp.org.ua
Телефон: +38 066 699 58 42

© «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017
© Автори наукових статей, 2017
© Оформлення Ястреба О. Л., 2017

ЗМІСТ

Пшенична Л. В., Білодід Л. М. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	5
Брезденюк А. О. САМОАНАЛІЗ ЯК КОМПОНЕНТ САМОПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	12
Навгуленко К. М. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING IN THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT.....	16
Гришко Т. Г. ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА.....	22
Деда В. М. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО РОБОТИ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (НА МАТЕРІАЛІ КУРСУ «ОСНОВ ПРИРОДОЗНАВСТВА ТА МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ»).....	26
Іванчак В. Д. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ.....	31
Керекеша-Попова О. В. СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ.....	37
Ларін Д. І. ПРОГНОСТИЧНИЙ АНАЛІЗ «ВІДКРИТОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ» У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ.....	44
Літвінова-Головань О. П. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН.....	52
Мамонова О. І. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ КУРСАНТІВ ЮРИДИЧНОГО ВНЗ МВС УКРАЇНИ.....	59
Мар'яненко Л. В. САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНО-ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	64
Онищенко С. С. ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТЕОРІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	74

Серих Л. В. ЕСТЕТИКО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СИСТЕМА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ.....	80
Степанова Г. М., Блонська Н. В. ДОВІРЧА БЕСІДА ЯК ІНСТРУМЕНТ КУРАТОРА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ ДЛЯ ПІДТРИМАННЯ ЗДОРОВОГО МОРАЛЬНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ.....	85
Степура І. В. ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ НАВЧАННЯ В АВСТРАЛІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ РАДІО ТА ТБ.....	90
Стецюк К. М. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ОТОЧУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДОШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	94
Стецюк С.-М. І. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	99
Тарасова Т. В. УЧЁТ ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИХ И ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ФАКТОРОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ НЕРОДНОМУ ЯЗЫКУ.....	104
Федоренко С. О. СУТНІСТЬ МИСТЕЦЬКОЇ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ШКОЛИ.....	110
Фіцик І. О. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	117
Черкашин С. В. РОЛЬ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ НІМЕЦЬКОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ.....	124
Чернов А. А. РОЗВИТОК ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБОМ БІНАРНИХ ЗАНЯТЬ.....	131
Шапошнікова В. М. БЕЗПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО МЕДИЧНОГО ФАХІВЦЯ.....	142
Шпак А. В. ВПЛИВ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР НА ФОРМУВАННЯ СУЇЦИДАЛЬНИХ НАМІРІВ У ПІДЛІТКІВ.....	148
Ярошук А. А. ПОНЯТТЯ СІМ'Ї ТА ШЛЮБУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МАТРИМОНІАЛЬНИХ НАСТАНОВ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ.....	153

Мар'яненко Л. В.

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник

лабораторії психології навчання

Інституту психології імені Г. С. Костюка

Національної академії педагогічних наук України

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНО-ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація: У статті розглядається умови досягнення учнем самореалізації. Зазначається, що необхідними є наявність високих духовного, морального і особистісного потенціалів. Виокремлюються якості, що блокують самореалізацію: мотивація уникнення невдач, певні невротичні відхилення, а саме: чутливість погроз щодо «я», формування невпевненості у собі. Також вказується на дефіцитарність, яка визначається як переживання дефіциту в задоволенні базових потреб. Емпірично підтверджується, що заперечує блокаду самореалізації інтернальність у сфері досягнень, конструктивна світоглядна самодетермінація, автономна каузальна орієнтація, висока організація сім'ї, інтерналізація вищих цінностей. Навпаки, посилюють блокаду самореалізації: безособова каузальна орієнтація, амотивувальна мотивація, тобто мотивація, спрямована поза діяльності (термін Р. Райана і Е. Десі), превалювання зовнішньої мотивації (престиж, першість, матеріальна винагорода).

Аннотация: В статье рассматриваются условия достижения учеником самореализации. Для этого личность должна обладать высокими потенциалами: духовным, моральным, личностным, самореализационным. Выделяются качества, которые блокируют самореализацию, такие как мотивация избегания неудач, различные невротические отклонения личности, например: чувствительность к угрозам личностного «я», развитие неуверенности в себе. Среди факторов блокады самореализации отмечается и такое явление, как дефицитарность. Эмпирическим путём определены качества, уменьшающие блокаду самореализации (интернальность в области достижений, конструктивность мировоззренческой самодетерминации, автономная каузальная ориентация, высокая семейная организация, интернализация высших семейных ценностей). По данным факторного анализа, усиливают блокаду самореализации безличностная каузальная ориентация, амотивирующая мотивация (мотивация, дезорганизовывающая деятельность); преобладание внешней мотивации (престиж, первенство, материальное поощрение) - терминология Р. Райана и Э. Деси.

Summary: On the basis of the theoretical review, it is concluded that self-realization of the personality presages self-determination (self-causality and self-directedness), after which self-realization is realized, and, finally, self-development of the personality as a productive developmental effect of self-realization. It indicates the criteria for self-determination: a sense of freedom, independence in choice, spontaneity, creativity, passion for business. For this, a person must have high potentials: spiritual, moral, personal, self-fulfilling. Qualities that block self-realization, such as the motivation for avoiding failures, different neurotic deviations of the personality are singled out, for example: sensitivity to threats of the personal "I", development of self-doubt. Among the factors of blockade of self-realization, there is also such a phenomenon as scarcity, defined as experiencing a deficit while satisfying the basic needs of the individual. Empirically defined are the qualities that reduce the blockade of self-realization (internality in the field of achievements, constructivism of worldview moderating, autonomous causal orientation, high family organization, internalization of higher family values). According to the factor analysis, the blockade of student self-realization in the process of learning and cognitive activity impersonal causal orientation, amotivating motivation (motivation, disorganizing activity); the predominance of external motivation (prestige, primacy, material encouragement) is the terminology of R. Ryan and E. Desi.

Актуальність. Набуття самореалізації учня в процесі навчання, а саме - діяльній самореалізації ця проблема залишається актуальною як для педагогів, які намагаються досягти високої успішності своїх учнів, так і для психологів, які займаються науковими розробками, оскільки проблема самореалізації залишається не вивченою до кінця. Існує багато теорій, теоретичних і прикладних розробок, але й досі постають нерозв'язаними питання, як побороти невпевненість, внутрішню загальмованість і блокаду саморозкриття здібностей, як досягати вміння проявити свої таланти, розкрити повністю свій творчий потенціал.

Психологічна розробка проблеми. Самореалізація пов'язана із самотрансценденцією, із самодетермінацією, самоздійсненням особистості. Самореалізація особистості спирається на її потенціал, можливості і здібності. Глибинні умови самореалізації - це і можливості, і позитивні риси. Для самореалізації є необхідними: потреба в ній і адекватне самоствавлення. Самореалізація має змістові, процесуальні і результативні складові. Вона передбачає цілісність особистості і її високі досягнення. Самореалізація вимагає від особистості суб'єктності і активності. Визначальний мотив при самореалізації - це досягнення (Леонтьев Д.О., 1994) [13, с. 156-176]. Самореалізація перебуває у диспозиції із квазісамореалізацією. Вона характеризується розвитковим ефектом. Важливим для самореалізації є пізнання і пізнавальна активність. Визначаються дві форми самореалізації: персоналізація і культуралізація. Дослідниками вказується і на самореалізаційний потенціал особистості, який складається з таких складових: активність, розвиток, інтеграція, самодетермінація, саморегуляція, само-

вдосконалення, цілісність. Крім самореалізаційного потенціалу дослідники виокремлюють особистісний потенціал, до складу якого відносять самодетермінацію, самовизначення, накопичення досвіду. Інші розширюють структуру особистісного потенціалу і пропонують такий набір його складових: відповідальність, допитливість, товарицькість, працьовитість, наполегливість, ініціативність, ерудиція, креативність. Виокремлюється дві форми самореалізації: внутрішня і зовнішня, а також три її види: діяльній, особистісній, соціальної. Діяльній самореалізація характеризується досягненням компетентності як мінімум. При соціальній самореалізації відбувається гуманітарна місія особистості. При особистісній самореалізації відбувається саморозкриття особистісного потенціалу, самовдосконалення, досягнення особистісного зростання (Кудінов С.І., 2007) [11, с. 337-346]. Рівні самореалізації є такими: індивідуально-виконавський, соціально-рольовий та рівень досягнення сутнісної автентичності. За іншою класифікацією рівнів зазначається, що рівні самореалізації обумовлюються різними цінностями, сформованістю або відсутністю самодетермінації. Сенси детермінують самореалізацію репродуктивно-адаптивного рівня, а цінності - продуктивно-зверхадаптивного рівня. Визначаються такі показники професійно-діяльній самореалізації педагога: а) пізнавальна активність, само детермінація, сформованість образу світу; б) взаємодія з колегами, соціально-професійна активність; в) відкритість, зростання і самозбагачення досвіду (Галажинський Е.В., 2008) [1]. Термін самодетермінація набуває значення самоспричинення, а самореалізація має сенси самоздійснення, самовтілення особистісного буття.

Перед самореалізацією особистості має здійснитися самодетермінація - само-спричинення, потім - самореалізація і, насамкінець, - особистісний саморозвиток. Формами саморозвитку є самовдосконалення, самоактуалізація і самореалізація. Критеріями самодетермінації визначаються: відчуття свободи, самостійність вибору, спонтанність, креативність, зацікавленість. За умови досягнення особистістю статусу творчої індивідуальності відбувається генералізація самореалізації у різних сферах діяльності (Кущенко-Лада Г.В., 2013) [12, с. 69-110]. Готовність до самореалізації включає в себе усвідомлення власних можливостей, спрямованість на самореалізацію, творчі здібності, операційну базу самореалізації, а також - досвід, настанови, диспозиції. Виокремлюються такі етапи самореалізації: потреба в самореалізації, загальна чутливість до проблем і знайдення протиріч, здатність до знайдення проблем, активність, результат (успіх, високі досягнення) (Горностай П.П., 2004) [2, с. 105-110]. Самореалізація забезпечується: прагненням до саморозвитку; прагненням до саморозкриття власного потенціалу; оцінкою власних ресурсів; наявністю життєвих цілей та їх реалістичністю (Гупаловська В.А., 2002.) [3, с. 100-110]. Визначається така структура особистісної самореалізації: цілі, цінності, смисли, усвідомлення життєвого шляху, перспектива майбутнього, мотивація самореалізації, самоствавлення особистості, самоефективність та автономія, розуміння свого потенціалу, віра в свої можливості, здатність до контролю і до оцінки своїх досягнень і перспектив, соціальна активність (Сердюк Л.З., Шамич О.М., 2017) [24, с. 164-173].

Психологічна структура самодетермінації складається з таких компонентів:

оцінно-смысловий, рефлексивний, самореалізаційний. Самодетермінація передбачає: потребу в досягненні, почуття вираженої індивідуальності, самосприйняття, самовизначення. (Капустюк О.М., Пастушенко В.С., 2013) [9, с. 111-135].

Визначаються такі вияви особистішої самореалізації: вміння критично оцінювати себе, довільно керувати вчинками, дотримуватися соціальних і особистісних норм. Без сформованості особистісної самореалізації неможливо досягти стану творчої індивідуальності (Пенькова О.І., 2017) [20, с. 121-128]. Суспільній самореалізації для її здійснення допомагають пізнання і освіта і потреба бути потрібним суспільству (Шатирко Л.О., 2013) [27, с. 185-214]. Змінні діяльнісної самореалізації у підлітків є такі: мотиваційно-ціннісна складова, локус контролю, спрямованість, атрибутивність, самоствавлення, самоефективність, емоційне самопочуття в успішності та референтності, ефективність діяльності, залежність від усвідомлення ступеня самореалізації (Дзюбко Л.В., 2017) [6, с. 136-137]. До того, виокремлюються якості, що блокують самореалізацію будь-якого виду. Зокрема, вказується на дефіцитарність, яка визначається як переживання дефіциту в задоволенні базових потреб (Луньов В.Є., та співавтори) [7]. Суперечливість уявлень про діяльність і неспівпадіння цих уявлень і справжнього змісту діяльності блокують самореалізацію професіонала, зокрема - військового (Невмержицький В.М., 2009) [19, с. 144-147]. Невротичні відхилення також блокують самореалізацію: мотивація уникнення невдач, певні невротичні утворення: чутливість погроз щодо «я», формування невпевненості у собі (Терещенко Л.А., 2017) [26, с. 116-117].

Проаналізувавши психологічну наукову літературу з проблеми само-

реалізації, та здійснивши пілотажне дослідження самореалізації учня в навчально-пізнавальній діяльності, ми пропонуємо таку психологічну модель дослідження структурних компонентів самореалізації особистості учня. 1. Мотиваційний компонент самореалізації (потреба в самореалізації, спрямованість на самореалізацію; готовність до самореалізації; сформованість пізнавальної потреби і пізнавальних мотивів). Мотиваційний компонент самореалізації може вимірюватись за допомогою таких методик: методика «Потреба в досягненні» (автор Ю.М. Орлов); опитувальник на виявлення мотивів відповідальної поведінки, (автор М.В. Савченко) [23]. 2. Операційний компонент самореалізації (сформовані пізнавальні процеси, пізнавальні здібності). Вивчення операційного компоненту самореалізації може здійснюватись за допомогою методики: опитувальник Ховарда Гардієра «Властивості мислення (інтелектуальні процеси)» та інших тестів на інтелектуальні і пізнавальні здібності [5]. 3. Креативний компонент самореалізації (наявні творчі здібності, прагнення до творчих досягнень). Для вивчення цього компоненту можливо використати методику: «Тест на діагностику креативності (автор - Тунік Е.Е.)» та інші методики на креативність учня [5]. 4. Саморегуляційний компонент самореалізації учня у пізнавальній діяльності - самодетермінація, як вищий рівень саморегуляції; особистісне психологічне здоров'я, перевага мотивації успіху в порівнянні з мотивацією невдач. Визначення саморегуляційного компоненту діяльній самореалізації може здійснюватись за допомогою наступних методик: методика «Види каузальної орієнтації» Р. Райана і Е.мДесі; методика експрес-діагностики неврозу (К. Хека і Х. Хеса) [7, с. 232-234]; анкета

на визначення самодетермінації «Світглядна самодетермінація особистості учня та її деструкції» «Внутрішні умови самодетермінації учня у пізнавальній діяльності». «Зовнішні умови самодетермінації учня» (Мар'яненко Л.В., 2012) [15, с. 390-403]. Можна застосовувати особистісні опитувальники (Кеттела, Леонгарда-Шмішека, а саме - застосовувати ті шкали, які визначають психологічне здоров'я, дивлячись, щоб був не порушений вольовий компонент, відсутні сильно виражені акцентуації та психопатії) (Калітеєвська О.Р., 1997) [8, с. 231-238]. 5. Особистісний компонент самореалізації учня (особистісний потенціал, тобто якості, що сприяють досягненню самореалізації: духовність, моральність, вольові якості) Методика «Потенціал особистості» [14, с. 94-97], а також методики: «САТ», «САМОАЛ» [10]. 6. Результативний компонент самореалізації учня (досягнення визнання і успіху - середнього, високого або видатного рівня - по шкалі: неуспіх, низький успіх (квазісамореалізація), середній успіх, високий успіх (елементи самореалізації, творчі досягнення, суспільне визнання), видатний успіх (суспільне схвалення)). Цей компонент вивчається за допомогою загальних і спеціальних методик: приміром, методика «Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності» та методики експертних оцінок на вимір успішності в навчанні, рівня розвитку навчально-пізнавальної діяльності (Мар'яненко Л.В., 2016) [18, с. 264-273].

Слід зазначити, що для дослідження самореалізації учня в пізнавальній діяльності можна підбирати не тільки запропоновані, але й інші, аналогічні методики, але вони мають відповідати змісту компонентів психологічної структури самореалізації. Результати високого і середнього рівнів за цими методиками

засвідчують про сформованість діяль-
нісної самореалізації і учня в навчально-
пізнавальній діяльності.

Як вже неодноразово зазначалося, самодетермінація відіграє найголовні-
шу роль у проявах самореалізації. Під
самодетермінацією ми розуміємо такий
психологічний глибинний феномен осо-
бистості, який вбирає в себе внутрішній
світ особистості, внутрішні стани і риси
характеру, через що особистість регулює
у собі прояви автономності, активності,
креативності з позиції найвищих, саме
для цієї особистості, ціннісних і духо-
вних орієнтацій [16, с. 199-220].

В мотиві діяльнісної самореалізації
є планування на зміни, напрямок, на ін-
тенсивність діяльності. Діяльнісна само-
реалізація має такі стадії розгортання:

1) актуалізація можливостей, виді-
лення «Я-образу», усвідомлення інтер-
есу, самооцінка зусиль, мети, потреб;

2) розгортання діяльності (індивідуа-
лізація) - безпосередній процес діяння з
допомогою самовираження;

3) розв'язання проблеми, її оформ-
лення у вигляді результату, доступного
оточенню для ознайомлення. (соціалі-
зація, культуралізація). Самореалізація
оцінюється к критеріальній системі:
успіх-неуспіх; визнання-критика.

Самореалізація учня в пізнавальній
діяльності полягає в тому, що у навчаль-
ному і позанавчальному пізнанні учень
проявляє себе у якісному виконанні на-
вчально-пізнавальних завдань. Його піз-
навальна діяльність при цьому досягає
не тільки рівня сумісної з учителем на-
вчальної діяльності, але й, здебільшого,
самостійного і творчого рівнів. Таким
чином, щоб досягти розвитку і станов-
лення пізнавальної діяльності, щоб ця
пізнавальна діяльність розвивалась і
надалі, і навіть досягала саморозвитку,
її необхідно перевести в синергетичне

поле самореалізації. З іншого боку, чим
більш глибшою, більш самостійною і
творчою стає навчально-пізнавальна ді-
яльність учня, тим більшою й виразні-
шою, більш усвідомленою стає і потреба
учня в самореалізації. Для досягнення
самореалізації у пізнавальній діяльнос-
ті в учня обов'язково має бути розви-
нута потреба в творчості і відповідний
комплекс креативних рис мислення: са-
мостійність, оригінальність, швидкість,
проблемність тощо.

Самореалізація учня в процесі піз-
навальної діяльності відбувається в са-
мостійній постановці учнем цілі пізна-
вальної діяльності, і в досягненні ним
результату, причому успішного, навіть
видатного, такого, що визнається ото-
ченням як досягнення успіху. Саморе-
алізація учня в навчально-пізнавальній
діяльності включає в себе задум і втілен-
ня. Отже, в основу діяльнісної саморе-
алізації покладається творча навчально-
пізнавальна діяльність.

Вплив вищих світоглядних цінностей
на пізнавальну діяльність зумовлюється
світоглядом, картиною і образом світу.
Прояв само детермінації особистості
поставляють діяльність на самостійний
і творчий рівень. Цінностями самодетер-
мінованої пізнавальної діяльності є мо-
тиви істини, краси, добра (пізнавальні,
естетичні і етичні потреби, тобто - цін-
ності самоактуалізації). Самодетерміна-
ція сприяє самореалізації у пізнавальній
діяльності завдяки глибинній ціннісній
мотивації і духовному началу, які діють
у поєднанні [17, с. 234-264].

Ми визначили два види самодетер-
мінації: морально-етичний (душевний
(безпосередність, простість) та етикет-
ний (світська вихованість)) і світогляд-
ний (духовний або моральний). Види
можуть поєднуватися і бути притаманні
одній людині у складному варіанті. Та-

кож, на основі аналізу одержаних емпіричних та анкетних даних з проблеми самодетермінації, нами було описано 4 рівні розвитку самодетермінації пізнавальної діяльності: високий (духовність, мораль) середній (матеріалістичний, етикет), низький (відсутність світогляду) і деструктивний (окультний, деструкції світогляду). На нашу думку, високий рівень самодетермінації вміщує православний релігійний світогляд, а також православні образ і картину світу. При ньому учень усвідомлює і рефлексує вплив власних духовних (релігійних) цінностей на свою навчально-пізнавальну діяльність. Вищі духовні цінності (світоглядно-релігійні) впливають також і на креативний компонент пізнавальної діяльності, на вибір інформації, знань, їх запам'ятовування і застосування при вирішенні навчально-пізнавальних і навчально-творчих завдань. При цьому, перевагу в значимості одержують духовні цінності (любов до Бога, релігійна віра, релігійне пізнання). Душевні цінності (наука, любов, дружба, пізнання, спілкування) підпорядковуються духовним цінностям. А матеріальні цінності (престиж, статок, робота) займають в ієрархії цінностей підпорядковане місце. Отже, світоглядна самодетермінація пізнавальної діяльності впливає на самореалізацію в ній таким чином, що досягається духовний, самоактуалізаційний рівень самореалізації. За таких внутрішніх умов досягається саморозкриття потенціалів, талантів, особистісних здібностей, досягнення високих результатів.

Підсумок теоретичної частини. Самореалізація, при відсутності самодетермінації, має репродуктивно-адаптивний рівень, при наявності самодетермінації - продуктивно-понаднормативний рівень (за дослідженням Галажинського Е.В.). Самодетермінація - це такий психоло-

гічний глибинний феномен особистості, який вбирає в себе її внутрішній світ, внутрішні стани і риси характеру, через що особистість регулює у собі прояви автономності, активності, креативності з позиції найвищих для неї ціннісних і духовних орієнтацій. Необхідним є розгляд внутрішніх чинників блокади самореалізації, особливо - виникнення мотивації уникнення невдач, яка при значному вираженні, - блокує діяльну самореалізацію.

Експериментальний майданчик та емпіричне дослідження

Емпіричне дослідження відбувалося в ЗОШ №36 м. Києва, протягом 2015-2016 рр. Учні 8-9 класів, вчитель - Жилкіна О.В. Представимо експериментальний майданчик нашого емпіричного дослідження, до якого увійшли наступні методики.

Діагностичні методики дослідження: авторські анкети «Самодетермінація особистісного пізнання», «Світоглядна самодетермінація та її деструкції». Показники: «самодетермінація пізнавальної діяльності», «конструктивна світоглядна самодетермінації», «деструкції світоглядної самодетермінації». Методика: «Самооцінка учнем рівня розвитку пізнавальної діяльності». Показники: мотиваційний, операційний, творчий компоненти пізнавальної діяльності, «світоглядна самодетермінація», «морально-етична самодетермінація», «самореалізація в пізнавальній діяльності».

Опитувальник «Внутрішні умови розвитку самодетермінації учня у навчально-пізнавальній діяльності». До методики увійшли шкали стандартизованих методик: «САМОАЛ», та «Карта парціальної готовності старшокласників до саморозвитку у професійній діяльності»: «цінності самоактуалізації» та «мотиваційний компонент парціаль-

ної готовності старшокласників до саморозвитку у професійній діяльності». Методика має два показники: сприятливі і несприятливі внутрішні умови самодетермінації. Опитувальник «Зовнішні умови розвитку самодетермінації учнів у навчально-пізнавальній діяльності». Методика-опитувальник скомбінована з шкал: «сімейна ідентифікація» (методика О. Угрин) і шкала: «Позитивний інтерес до дитини з боку батьків» (опитувальник Є. Шаффера «Ставлення батьків до дітей і ставлення дітей до батьків у сім'ї»). Показники методики: сприятливі зовнішні умови самодетермінації і несприятливі зовнішні умови [28].

Стандартизовані методики: «Методика РСК (метод дослідження рівня суб'єктивного контролю)». Показники методики: загальна інтернальність, інтернальність в галузі досягнень, інтернальність в галузі невдач, інтернальність у сім'ї, інтернальність стосовно здоров'я і хвороб. Методика: «Види каузальний орієнтацій Р. Райана і Є. Десі». Показники методики: Внутрішня, зовнішня, безособова каузальні орієнтації [1]. Методика: «Вияв стилю саморегуляції діяльності» (автор - Паригін В.С.). Показники методики: автономний і залежний стилі саморегуляції діяльності [22].

Психологічний аналіз одержаних даних

Психологічний аналіз статистичної обробки одержаних емпіричних даних за вищеописаними методиками проводився на основі як кореляційного аналізу, так і факторного. Як засвідчує кореляційний аналіз, показник самореалізації учня у пізнавальній діяльності має позитивний кореляційний зв'язок із показником мотиваційного компоненту пізнавальної діяльності (+0,54), операційного компоненту пізнавальної діяльності (+0,51) та творчого її компо-

ненту (+0,36), а також - із показниками морально-етичної самодетермінації (+0,43) та світоглядної самодетермінації у пізнавальній діяльності (+0,31). Слід зазначити, що показник внутрішньої блокади самодетермінації має негативний кореляційний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності (-0,36), в той час як сприятливі внутрішні умови самодетермінації позитивно впливають на самореалізацію учня у пізнавальній діяльності (+0,37). Позитивний кореляційний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності має також інтерналізація цінностей (за Р. Райаном і Е. Десі), тобто розуміння і прийняття учнем вищих цінностей у саморегуляцію своєї поведінки (+0,40). Слід зазначити, що негативно впливає на самореалізацію показник деструкції світоглядної самодетермінації (-0,66), в той час, як показник конструктивної світоглядної самодетермінації має із самореалізацією учня у пізнавальній діяльності позитивний кореляційний зв'язок (+0,45). Хочемо відмітити, що показник інтернальності учбової діяльності пов'язаний із самореалізацією учня у пізнавальній діяльності зворотнім зв'язком (-0,43). Можемо пояснити це тим, що надто сильний суб'єктивний локус контролю (методика РСК) може блокувати самореалізацію учня як самовиявлення здібностей за умови досягнення визнання і успіхів. Хоч цей показник (як засвідчують наші попередні дослідження) [17, с. 234-264.] позитивно пов'язаний із самодетермінацією, оскільки сприяє рефлексії різних нюансів того, що відбувається навколо пізнавальної діяльності у навчанні. В результаті факторного аналізу, визначено фактор, який можна назвати «Блокада самореалізації учня в пізнавальній діяльності» (-0,81), де визначаються як

сприятливі, так і несприятливі для самореалізації учня феномени, а саме: інтернальність навчальної діяльності визначається, як психологічний аспект, що сприяє самореалізації і знаходиться у диспозиції з блокадою (+0,72). Отже, інтернальність може заважати зовнішньому вияву самореалізації (про що йшлося дещо вище), але вона усуває внутрішню блокаду самореалізації, сприяє розвитку і становленню самої самореалізації. Також, заперечує блокаді самореалізації конструктивна світоглядна самодетермінація (+0,62). Показник каузальної автономної орієнтації (за методикою Р. Райана і Е. Десі) також має позитивний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності (+0,52). Висока організація сім'ї розвиває самореалізацію учня (+0,31). Це пояснюємо тим, що усвідомлена і планомірна спрямованість батьків на розвиток дитини у сім'ї сприяє тому, що учнем набагато легше

досягається самореалізація у навчанні (+0,36). Негативно на самореалізацію учня в пізнавальній діяльності впливає: безособова каузальна орієнтація (за методикою Р. Райана і Е. Десі в адаптації Дергачової О.Є.) (-0,61). Це можна пояснити тим, що несформованість внутрішнього стержня, ціннісних переконань, тобто відсутність самодетермінації як особистісної автономії, сприяє тому, що блокується і самореалізація учня. Негативний зв'язок із самореалізацією учня має амотивувальна мотивація (за термінологією Р. Райана і Е. Десі (методика експертної оцінки)) (-0,47). Крім того, обернений зв'язок виявляє із самореалізацією і показник зовнішньої мотивації (престиж, першість, матеріальна винагорода) (-0,40). Інтерналізація цінностей самоактуалізації, тобто прийняття цих цінностей як своїх власних, сприяє розвитку самореалізації учня у пізнавальній діяльності (+0,40).

Література:

1. Галажинский Э.В. Проблема уровней самореализации человека: ценностно-смысловый контекст // Ценностные основания психологической науки и психология ценностей / Эдуард Владимирович Галажинский / Отв. ред. В.В. Знаков, Т.В. Залевский. - М.: Изд-во «Институт психологии РАН, 2008. - С. 123-148.
2. Горноста́й П.П. Готовність особистості до самореалізації як психологічна проблема // Проблеми загальної та педагогічної психології. - 2004. - Т. 6. - Вип. 3. - С.105-110.
3. Гупаловська В.А. Самореалізація як проблема розвитку особистості у сучасній зарубіжній психології. / В.А. Гупаловська // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки ДДГУ ім. Івана Франка. - Дрогобич: Вимір, 2002. - Випуск 10. - С.100-110.
4. Дергачёва О.Е. Личностная автономия как предмет психологического исследования : дис. ... канд. психол. наук / Ольга. Евгеньевна Дергачёва. - М., 2005. - 140 с.
5. Диагностика познавательных способностей: Методики и тесты: Учебное пособие. - М.: Академический Проект; Альма Матер, 2009.
6. Дзю́бо Л.В. Особливості становлення діяльній самореалізації підлітків в освітньому просторі школи / Людмила Віталіївна Дзю́бо // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Гене́за буття особистості» - К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. - 254 с. - С. 136-137.
7. Дру́зь О.В. Психосоматичні та соматопсихічні розлади в практиці медичного психолога: монографія / Олег Васильович Дру́зь, Костянтин Володимирович Аймедов, Віталій Євгенійович Луньов, Інна Олександрівна Черненко // - Одеса: Прес-кур'єр, 2016. - 376 с.
8. Кали́теевская Е. Р. Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию / Е. Р. Кали́теевская // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. - М. : Смысл, 1997. - С. 231-238.
9. Капустюк О.М., Пастушенко В.С. Дослідження структурних компонентів самодетермінації особистості / Олена Миколаївна Капустюк, Валентина Семенівна Пастушенко // Психоло-

гічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. - Кіровоград : Імекс -ЛТД, 2013. - С. 111-135.

10. Козловский О.В. Открой в себе гения / Олег Валериевич Козловский. - Донецк: ООО ПКФ «БАО», 2005.

11. Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности / С.И. Кудинов // Сибирский педагогический журнал. - Новосибирск: НГПУ, 2007. - № 3. - С. 337-346.

12. Куценко-Лада Г.В. психологічні механізми генези ментального довіду в системі самодетермінації особистості./ Галина Володимирівна Куценко-Лада Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка - С.Д. - Кіровоград : Імекс -ЛТД, 2013. - С. 69-110.

13. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. - М.: Смысл, 1997. - С. 156-176.

14. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. (Описание и руководство к использованию) / Отв. ред. А.Ф. Кудряшов. Петрозаводск, Изд-во «Петерком», - 1992. - С. 94-97.

15. Мар'яненко Л.В. Емпіричне обстеження самодетермінації пізнавальної діяльності учнів / Ліана Василівна Мар'яненко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. - К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. - Том X. - Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. - Вип. 23. - С. 390-403.

16. Мар'яненко Л. В. Особливості особистісної самодетермінації при нормальному і аномальному розвитку особистості / Ліана Василівна Мар'яненко // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. XIV. Ч. 3. / [за ред. С. Д. Максименка]. - К., 2012. - С. 199-220.

17. Мар'яненко Л.В. Самодетермінація учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності/ Ліана Василівна Мар'яненко // Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. - С. 234-264.

18. Мар'яненко Л.В. Психологічна структура самореалізації учнів в навчально-пізнавальній діяльності // Ліана Василівна Мар'яненко //Актуальні проблеми психології: Збірник наук. праць Інституту психології НАПН України ім. Г.С. Костюка. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Т. 10., Випуск 28. - К., 2016. - С. 264-273.

19. Невмержицький В.М. Проблеми успішності професійної самореалізації військового психолога / Володимир Максимович Невмержицький // Матеріали Всеармійської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) в сучасних умовах» (м. Київ, 2009 р.). - К.: НАОУ, 2009. - С.144-147. - С. 145.

20. Пенькова О.І. Цінності самовдосконалення - важлива умова самореалізації особистості у сімейній взаємодії / Олена Іванівна Пенькова // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Том V1: Психологія обдарованості. - Випуск 13. - Київ-Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017 - 319 с. - С. 121-128.

21. Психодиагностические методы изучения личности: Учебное пособие. Ред. и составитель: Т.А. Ратанова, Н.Ф. Шляхта. - М, 2000.

22. Психология личности: тесты, опросники, методики/ Авторы-составители: Н.В. Киршева, Н.В. Рябчикова. - М.: Геликон, 1995. - 236 с.

23. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс. (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) // В.А. Семиченко - К.: Миллениум, 2004. - 521 с.

24. Сердюк Л.З., Шамич О.М. Самодетермінація особистості як психологічна основа її самореалізації / Людмила Захарівна Сердюк, Олександр Миколайович Шамич // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. - Випуск 13. - Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. - С. 164-173.

25. Сонин В.А. Психодиагностическое познание профессиональной деятельности. - СПб., 2004. - С. 169-178.
26. Терещенко Л.А. Проблема невротичних розладів в ранньому юнацькому віці / Людмила Анатоліївна Терещенко // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Генеза буття особистості» - К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. - 254 с. - С. 116-117.
27. Шатирко Л.О. Особистісні складові індивідуального поступу людини в освітньому просторі / Лариса Олексіївна Шатирко // Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі. Колективна монографія / за ред. Максименка С.Д. - Кіровоград : Імекс - ЛТД, 2013. - С. 185-214.
28. Угрин О.Г. Сімейна ідентифікація як чинник психологічної готовності до професійної самореалізації особистості студента / Ольга Георгіївна Угрин - дис. канд.. психол. наук. - К., 2014. - 220 с.
29. Эйдемиллер Е.Г., Добряков И.В., Никольская И.М. Семейный диагноз и семейная психотерапия. - СПб. : 2003.